

СТАНОВИЩЕ

за дисертацията на

Алекси Генов Апостолов

на тема: *Власт и тоталитаризъм (Сталин и съветският опит)*

за присъждане на научната степен *Доктор на науките*

в професионално направление *2.3. Философия*

по научната специалност *Философия на историята*

за нуждите на **ИИОЗ – БАН**

от проф. дфн Валентин Канавров

Дисертацията е в обем от 650 стр., вкл. библиография на цитираните източници. Библиографията е дублирано представена – веднъж по глави и втори път общо. Това дублиране е излишно. Чистият текст на дисертацията е 597 стр. Библиографията е релевантна на съдържанието на дисертацията и напълно достатъчна в изворово, информационно, херменевтично и интерпретативно отношение. Библиографията съдържа 198 заглавия на български, руски и английски език. Всички заглавия са цитирани или използвани в текста. Дисертацията е придружена от автореферат и съпътстващи документи. Авторефератът в обем от 58 стр. стриктно следва структурата на дисертацията и напълно възпроизвежда нейното съдържание. В автореферата коректно са отразени основните приносни моменти на дисертацията и публикациите на автора по нейната тематика. Съпътстващите документи са пълни според изискванията на закона и другите нормативни документи, които уреждат процедурата.

Алекси Апостолов завършва специалност *Философия* в СУ „Св. Кл. Охридски“ с магистърска ОКС през 1988 г. През 1989 г. е зачислен за редовен докторант в ИФИ на БАН. През 1993 г. защитава докторат по философия на тема: *Човек и гражданско общество*. От 1994 г. последователно е проучвател, н.с. I ст. и н.с. II степен в ИФИ на БАН. Хабилютира се през 2010 г. и оттогава е доцент в ИИОЗ на БАН. Има преподавателски опит във ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“. Член е на различни редакционни колегии – на научни списания по философия и колективни сборници по философска проблематика. От 2005 г. е председател е на Секция *Философски науки* при СУБ. Има награда от СУБ. Областите на теоретичните интереси на Апостолов,

респ. областите на неговите публикации са *Философия на историята*, *Философия на политиката*, *правото и икономиката* и *Философия на науката*.

Това становище пиша от гледище на трансцендентално-философски с-хваната ек-зистенция, която битува по време в подръчната наличност, но според битие, в обхвата и през призмата на един откъд всекидневен език на пред-ставяне и по-ставяне. Преосмислянето на тоталитарните режими, съветския опит и политическите физиономии на Ленин и Сталин 25 години след отпадането на идеологическите императиви у нас и приблизително 100 години след жизнената динамика на тематизирания обект (дисертантът ограничава историческия периметър на изследването до 1939 г., когато Сталин обявява победата на социализма, респ. когато установява своята абсолютна власт в СССР и Коминтерна) дава предпоставки за трезво иманентно-философско разбиране. То се допълва от господстващата днес глобализирана ситуация на геополитика. Впрочем геополитиката е главният приоритет, основният хоризонт и водещият мотив на Сталин и сталинизма и те следва да бъде коментирани точно на тази плоскост, която се задава от имперските виждания и практики на Великобритания, Испания, Португалия, Холандия, Германия, а след втората световна война – и на САЩ. В това отношение сталинизмът има здрава геополитическа основа (битийна, материална, духовна, национална, политическа, икономическа, историческа, религиозна, европейска, глобална и пр.) както по отношение на континенталните, така и на морските цивилизации. Но докато от края на XIX век насетне Западът изгражда своята геополитическа битност на фона на философския, културния и художествения декаданс, на фона на упадък на неокантианството, разпада на неохегелианството, утвърждаването на мистицизма и ирационализма на шелингианството и идейното провеждане и закрепване на Шпенглеровия *залез на Запада*, то Сталин, а и Ленин, и доминиращият марксизъм продължават прогресистката линия на развитието, заложен в европейската рационалистическа философия във възгледите на Лайбниц, Хегел и много други фундаментални мислители, че живеем във възможно най-добрия свят, който при това се развива, може да се развива и трябва да се развива към по-добро. Фундаменталното противоречие между битие и съществуващо, което има рационални, исторически, политически, художествени и мн.др. проекции, обуславя динамиката в рамките на

прогресистко-регреситката „отсечка“, която (динамика) има времева феноменалност, но носи битийна феноменология. Тук е „заровен“ парадоксът. В индивидуален контекст той е схванат и експлициран от Киркегор. Дисертантът търси разбиране и решения във философско-исторически план. Той смята, че тоталната индустриализация на Русия, която я превръща в световна свръхсила, е война на „Сталиновата болшевишка партия срещу руския народ“. В тази война партията печели срещу народа. Тезата е спорна. Едва ли народът може да има друга кауза – става дума за битийна кауза, – освен пребъждане и благоденствие. За руския народ това не са прости абстракции, а и благоденствието в никакъв случай няма приоритетна материална стойност. Тогавашната, а и по-късната история дават красноречиви свидетелства за спорния характер на тезата. Все пак в глава 8 дисертантът говори за пророчество на Сталин и за Сталин като теоретик на държавността. Трябва да се добави и постепенното световно утвърждаване на прагматизма както в чист философски, така и в социален и геополитически план. При него справедливостта, моралът, познанието и правото не са кохерентни елементи на една система.

Вторият общ базисен елемент за философско-историческото разбиране на Сталин и сталинизма е революционният модус на битието. Този модус съдържа противоречие, което на терена на социалното, културното, езика и пр. се проявява по типично парадоксален и абсурден начин. Почти всички основни нации в Европа преминават през революционна ситуация. Нейното проследяване в художествените произведения или формирането на национални езици и култури е изключително благодатно и ползотворно занимание. То схваща революционния абсурд художествено, като това носи наслада или поне културно задоволяване. Философско-историческият аспект като че ли влече след себе си повече трагическа патетика. Напр. сравняването на френската и съветската революция показва типологична идентичност не само в техните предикации и претенции за величие. И двете са *Велики*. Но както пише Апостолов, следвайки Дантон, Вернио, Бюхнер и др., драмата на Сатурн, който изяжда децата си, сполетява всички революции. В този контекст ми се струва преувеличено постоянното подчертаване на макиавелизма на Сталин (вкл. в един от приносните моменти на изследването). „Князът [il Principe]“ и Сталин са несъизмерими политически, исторически и философски величини. Първият се

ограничава до умелата технология, вторият има битиен и светови характер; първият е наставник, вторият е цялата реалност; първият е идеолог, а вторият – онтолог (в смисъл на валидно и ефективно рационално и ирационално основание на държавността като такава и на битието на държавата като цялото на социалната действителност).

Обект на дисертацията са предреволюционният, революционният и преди всичко следреволюционният период в съветска Русия, които в значителна степен са формирани от и през личностите на Ленин и най-вече на Сталин. Ленинизмът се свързва с революцията и нейното идейно осмисляне, докато сталинизмът бележи вътрешнополитическото и геополитическото утвърждаване на постреволюционната ситуация, вкл. в общ духовен и идеологически план. В херменевтично, онтологично и философско-историческо отношение ленинизмът и сталинизмът днес не бива да бъдат описвани в черно-бялата гама, защото това означава глупаво възпроизвеждане на ограничени абстрактни, идеологически, политически и пр. нагласи. В случая много важно е разграничението между предреволюционния, революционния и следреволюционния периоди в смисъла на историческото време, политическата битност и най-вече на битийната фундаменталност. Ето защо Ленин и Сталин са много различни откъм и по политическа и геополитическа проекция. Предреволюционна, революционна и следреволюционна Русия са типологично различни в интензитета и посоката на битийната динамика, но константни в имперско, геополитическо, духовно и религиозно отношение. Дисертантът успешно показва тези дистинкции. Но не мога да приема, че „Русия е първата страна в света, където се установява тоталитарен режим.“ Тоталитарните режими не са синоним на сталинизма, а на парадоксалността на революционния модус на битието. Напр. Великата френска революция е била последвана от не по-малко тоталитарен режим. Има множество подобни примери. Впрочем една възможна интерпретация на тоталитарния режим, вкл. на проведените от Сталин колективизация, голяма чистка, велик прелом и пр. е контроверзията между онтологичната, социалната и моралната интерпретация на формулираната от Хегел „хитрост на разума“. Не толкова силна интерпретативна позиция е идиосинкразното вторачване в себе си на всяка монистична парадигма, която, както показва историята, винаги води до самоизяждане (по красноречивата формулировка на Достоевски за подземния човек). Апостолов специално обсъжда политическия реализъм на Сталин

на „границата на лудостта“. От гледище на тоталитарния характер на сталинизма той характеризира марксизма като „съвкупност от абстрактни, абсолютни и в основата си утопични идеи“. Не става ясно дали сталинизмът е неизбежно продължение на марксизма, или сталинизмът е косвено свидетелство за абстрактността (по Хегел: ограничеността) и утопичността на марксизма. Т.е. що е то „сталински марксизъм“? Абстракция и утопия? Едва ли. Творческо развитие на марксовата теория? Едва ли. Историческа квалификация? Едва ли. Удобна идеологема? Най-вероятно. Апостолов се изказва положително за научния социализъм, който според него носи хуманизъм и освободителни идеали. Контрапунктът на научния социализъм е според дисертанта „марксисткият догматизъм“.

Апостолов коментира социалното инженерство на Сталин, като изтъква предимствата на поелементарното инженерство, „което набляга на реформите и приемствеността“. Напротив, Сталиновото инженерство е според Апостолов утопично, радикално, цялостно и тоталитарно. В този пункт трябва да се отбележи, че инженерството е рационален проект и по необходимост трябва да бъде цялостно, за да „не падне сградата“, за да „върви колата“, а и за да функционира държавата (често за сметка на обществото). Инженерството е рационална опозиция на хаоса и случването, то е подреденият вектор в противоположност на ирационалната из-оставеност. Нима Айзенхауер или Аденауер не са социални инженери и то глобални, а не парциални социални инженери? Нима двете ядрени бомби над Япония не са глобално социално инженерство? Големият въпрос в случая е по думите на Хайдегер в противоположността между Projekt и Gestell, между битийна фундаменталност и феноменална цялостност на съществуващото. Онтологичното не може да е проста проекция на отделния човешки замисъл, а обобщеният човешки замисъл никога не се осъществява по модела на индуктивната пирамида, а има трансцендентално екзистенциална същност.

Дисертацията следва три водещи теоретични линии, чието успешно преплитане обуславя нейния оригинален теоретичен характер. Тези линии са: собствено историческа, собствено философска и философско-историческа. Дисертацията е организирана във въведение, тринадесет глави и заключение. Те са добре балансирани

както в изследователски план, така и като изложение на основните идеи и методологическия подход на дисертанта.

Към Апостолов могат да се отправят множество апострофи по отношение на идейния замисъл, концептуалната същина и структурното подреждане на дисертацията, а и на някои конкретни нейни детайли. Тези апострофи имат обаче интерпретативен характер и следва да са предмет на теоретичен семинар, а не на рецензентско разсъждение.

Докторантът формулира приносните моменти на своята дисертация в 5 стегнати пункта. Те са реални и доказани. Но не са лапидарно формулирани в единна и стегната докторска теза, която позволява систематично теоретично разгръщане. Коректността изисква уточнението, че във въведението такава теза е набелязана, но в доста разхвърлян вид.

Алекси Апостолов има 7 отпечатани публикации по темата на дисертацията, вкл. монография от 2013 г. в обем от 492 стр. Има цитирания на неговите публикации в реферирани и индексирани издания.

Нямам принципи не съгласия с постановките на дисертацията.

Нямам съвместни публикации с дисертанта.

Заключение: Като имам предвид посочените теоретични приноси на изследването, неговия подчертан философско-исторически характер, ясна систематическа конструкция, вкл. като необходимо екзистенциално преосмисляне на едно неподминало ни минало, предлагам на членовете на уважаемото научно жури по защитата на дисертацията на **Алекси Генов Апостолов** на тема: ***Власт и тоталитаризъм (Сталин и съветският опит)*** да я гласуват за успешно защитена, като присъдят на дисертанта научната степен „**доктор на науките**” по научната специалност ***Философия на историята*** в професионално направление **2.3. Философия**.

София, 13 април 2016 г.

(проф. дфн Валентин Канавров)